

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp | Litteraturvetenskap | Höstterminen 2015

Att vara föremål för känslor

– Martinas kritik mot heteronormen i

Gun-Britt Sundströms *Maken*

Av: Erika Pettersson
Handledare: Mattias Pirholt

Abstract

In this essay I have looked deeper into the heteronormativity in Gun-Britt Sundströms *Maken – en förhållanderoman*. My focus has been on the maincharacter Martina; how she questions the heteronormativity and what consequences of her questioning this norm are. Through the eyes of queer researcher Fanny Ambjörnsson I have used a queer theoretical perspective in this essay.

My study shows that the fact that Martina is questioning the norm at all makes you realize that she is identifying the many obligations heterosexual relationships have. The norms she is questioning are the institution of marriage, the pressure to have a sexual relationship with your partner and to later on have children. Gustav wants the relationship to be the greater meaning of life but Martina does not want that - she wants a relationship resembling a friendship rather than the relationship of two passionate lovers.

Key words: Gun-Britt Sundström, Maken, heteronormativity, queer theory

Nyckelord: Gun-Britt Sundström, Maken, heteronormativitet, queerteori

Innehållsförteckning

Abstract	2
Inledning	4
Syfte och frågeställning	4
Teori och metod	5
Kort om Gun-Britt Sundström och Maken	7
Tidigare forskning	8
Analys	
Martinas insikt och kritik mot att ingå i ett förhållande	10
Martina som föremål för Gustavs känslor	13
Martina och Gustavs olika syn på Den Stora Kärleken	17
Hur förhållandet utvecklas	20
Ombytta roller – det slutgiltiga avskedet	22
Sammanfattning och slutdiskussion	23
Litteraturlista	25

Inledning

Jag läste *Maken – en förhållanderoman* första gången för tre år sen. Den hade en stor inverkan på mig och den har funnits kvar i mitt medvetande sedan dess. Då heterosexuella förhållanden oftast skildras med traditionella könsroller så gör Gun-Britt Sundström tvärtom i *Maken*. Här är det killen, Gustav, som är den trånande, känsliga, osjälvständiga och krävande partnern. Medan tjejen, Martina, är den självständiga, hårda och i viss mån krassa personen som inte lever upp till sina förväntade ideal som kvinna. Trots det blir hon till det kvinnliga objektet för Gustavs passionerade kärlek.

Att få en sådan intensiv och ärlig inblick i en annan relation än sina egna relationer är både intressant och igenkännande. Att läsa om Gustavs kamp att få Martina lika kär i honom som han är i henne är smärtsamt men imponerande, de orkar kämpa i drygt sju år och testat olika sorters förhållanden.

Trots titeln är det inte en högtravande kärleksroman som sitter inne på något sorts facit på hur ett förhållande bör vara, det är snarare en roman som handlar om hur det är att vara älskad och föremål för någon annans känslor. Det handlar om den olika synen på kärlek och vad som händer när ett förhållande byggs på att den ena vill gifta sig och vara varandras mening med livet, medan den andra jämför sin partner med en inredningsdetalj i hemmet. Jag hade aldrig läst någon liknande skildring av hur det kan kännas att vara älskad och föremål för andras känslor innan jag läste *Maken* och det var det som fastnade hos mig.

Syfte och frågeställning

Syftet med min uppsats är att utifrån ett queerteoretiskt perspektiv undersöka hur huvudpersonen Martina i Gun-Britt Sundströms roman *Maken – en förhållanderoman* ifrågasätter och reproducerar heteronormen. När Martina ifrågasätter heteronormens givna könsrollspel i relationer uppstår ett ojämnt förhållande, både när det gäller kärlek och samlag. Hur ifrågasätter Martina heteronormen? Vad för slags kvinnlighet krävs det av henne i relation till en man? Hur fortskrider förhållandet när Martina ställer sig frågande till det?

Teori och metod

I min uppsats tänker jag använda mig som tidigare nämnt av queerteori, med stöd av Fanny Ambjörnssons bok *Vad är queer*. Jag tolkar queer som något som belyser det som skaver, ett annorlunda beteende mot det förväntade beteendet. Jag anser också att queer känns tillåtande och inbjudande mot det annorlunda. Det känns även viktigt för mig att poängtera att jag inte ser queer som en tydlig och avgränsande identitet.

Ambjörnsson om queer som begrepp: "[...] istället för att söka upprättelse och tolerans för de personer som oftast diskrimineras på grund av sin sexuella preferens eller identitet, riktar queer strålkastarljuset mot det påstått normala."¹ Ambjörnsson igen: "Snarare än att kämpa för att likställa homo- med heterosexualitet uppmanar queer oss att tänka bortom uppdelningarna. Att helt enkelt vända upp och ner på antagandet att det finns ett normalt och onormalt sätt att vara en sexuell kvinna eller man." Som jag anser att Martina gör, till viss del. Det påstått normala är heteronormen. Martina befinner sig mitt i normen men vägrar att löpa linan ut gällande sexuella begär. Gör det henne queer? Hon vrider och vänder på normerna, men lämnar hon någonsin heteronormens ramar? I min uppsats ska jag försöka visa att Martina, trots sitt ifrågasättande, aldrig lyckas ta sig ur heteronormens ramar.

Jag kommer att använda mig av sexualitetens värdehierarki, som forskaren Gayle Rubin skrev om i artikeln *Thinking sex (1984)*. Värdehierarkin placerar olika sexuella handlingar på olika platser i hierarkin beroende på vilken status de har i samhället, där det heterosexuella samlaget inom äktenskapet påstås vara det mest "lyckade". Syftet med värdehierarkin är att visa att inte all heterosexualitet faller inom ramarna för det påstått normala.² Det innebär att även personer som identifierar sig som heterosexuella kan falla utanför den heteronormativa ramen, i detta fall Martina. Hon ifrågasätter den norm som innebär att heterosexuella förhållanden ses som det enda rätta. Hon ställer sig också frågande till det som uppfattas som norm, men är samtidigt kvar i normen med ett avvikande beteende. Hon känner inte "rätt" sorts sexuella begär till Gustav och beter sig inte som en kär kvinna bör göra. Trots att hon inte känner rätt sorts begär lämnar hon inte normen helt, utan hon blir snarare något vagt gränsöverskridande.

Jag kommer också att använda mig av Judith Butlers heterosexuella matris: "Våra idéer om biologiskt kön är djupt sammanflätade med tidens legitima föreställningar om manligt och kvinnligt, och på samma sätt förhåller det sig med genus."³ Butler menar alltså att både kroppar och egenskaper är effekter av det sociala och kulturella sammanhanget. På så sätt blir idén om ett naturligt kön inte en

1 Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?* Stockholm, 2006, s 9

2 Ambjörnsson, 2006, s 85, 86

3 Ambjörnsson, 2006, s 112

neutral sanning – snarare kan man se den som en sorts normsystem eller ett tvingande påbud. Den föreskriver nämligen regler inte enbart för *hur* man ska vara som man eller kvinna, utan även *att* man ska vara man eller kvinna.⁴ Enligt Butler är det här heterosexualiteten kommer in, hon menar nämligen att kategorierna man och kvinna existerar enbart inom en heterosexualiserad förståelseram, där två separata kön framställs som de enda möjliga identiteterna.⁵ Denna ram som Butler kallar för den heterosexuella matrisen, organiserar kroppar, genus och begär i en specifik ordning där maskulinitet skiljs från feminitet för att sedan knyts samman genom det heterosexuella begärets handlingar. Ambjörnsson igen:

Förenklat innebär detta att de positionerna som står oss till buds är kvinna eller man och att dessa positioner ställs i motsats till varandra, kroppsligt och beteendemässigt. Samtidigt förväntas de åtrå, begära och ha sex med varandra.

För att framstå som en kvinna krävs det dels att jag har en *kropp* som kategoriseras som kvinnokropp. Dessutom måste jag *uppträda* (gå, stå och klä mig) enligt samhällets förväntningar på en kvinna. Slutligen krävs att jag presterar rätt sorts *begär*; nämligen det heterosexuella. Endast då kommer jag att uppfattas som en *riktig* [min kursivering] kvinna.⁶

Den heterosexuella matrisen blir synlig i *Maken*, vilket jag återkommer till i min analys.

Jag vill också, med hjälp av Ambjörnsson, fokusera på heterosexualitet som norm. ”Queerteorins idéer om heteronormativitet måste förstås som en konkret, empirisk kunskap om sexualitetsnormer i vissa historiska sammanhang. Men den kan också användas för att tänka mer allmänt om normalitet, normaliseringsprocesser och makt” skriver Ambjörnsson.⁷ Då *Maken* utspelar sig mellan 1966-1973 innebär det att den heteronorm som fanns då, kanske skiljer sig något för hur man ser på normen idag. Gustav vill till exempel gifta sig, för att det förväntas av hans familj och det dåvarande samhället. Idag är det inte lika vanligt att tjuugoåringar bråkar om eventuella giftermål, men ändock finns det förväntningar om hur ett heterosexuellt förhållande ska vara.

Jag kommer också att använda mig av Nina Björks *Under det rosa täcket*. Med stöd av Björk försöker jag redogöra för hur Martina avviker från normen som kvinna. Enligt mig ser Martina sig själv som kvinna, men hennes kvinnliga identitet saknas, vilket Gustav försöker att ge henne.

Metoden jag använder mig av är en närläsning av *Maken*. Jag kommer inte att redogöra händelseförloppet kronologiskt, det anser jag är omöjligt. Martina och Gustav är inte gifta på ”riktigt” men använder termer som gifta och skilsmässa ändå, det kommer också jag göra i min uppsats för enkelhetens skull.

4 Ambjörnsson, 2006, s 112

5 Ambjörnsson, 2006, s 112

6 Ambjörnsson, 2006, s 112-113

7 Ambjörnsson, 2006, s 79

Kort om Gun-Britt Sundström och Maken

Gun-Britt Sundström är född 1945 och är förutom författare även journalist, kritiker och översättare. Hon fick sitt stora genombrott med *Maken – en förhållanderoman* som gavs ut 1976.

Romanen handlar om Martina och Gustavs relation under drygt sju år, från 1966 till 1973. Paret är i tjugoårsåldern när de träffas i Stockholm där de båda studerar på Stockholms universitet. De båda har ett gemensamt intresse för filosofi, vilket gör att de är benägna att resonera om allting i abstrakta och teoretiska termer.

Gustav tjar sig till en första träff med Martina och tillslut är relationen ett faktum, utan att Martina knappt märkt det. Hon är från början avigt inställd till att ”bilda par”, då hon hatar all form av grupparbete. Gustav älskar mer, vill gifta sig och sedan skaffa familj. Martina vill vara fri och obunden, dessutom vill hon absolut inte gifta sig.

Huvudtemat för boken är hur man ska förhålla sig till Den Stora Kärleken, och man får som läsare följa deras kamp med att försöka få förhållandet att hålla trots deras olika synsätt på hur ett förhållande bör vara. Gustav är beredd att satsa allt på kärleken medan Martina helst vill ha det så bekvämt som möjligt. Hon blir således ett föremål för Gustavs känslor och känner sig kvävd av att älskas så mycket av honom. Hon är dessutom ointresserad av att ha samlag med Gustav, och uttrycker ingen önskan om ömhet. Gustav har oändlig lust och vill visa sin kärlek genom beröring och samlag.

De älskar varandra – men kan inte leva med varandra. Det leder till att de prövar olika sorters förhållanden, bland annat att ha flera älskare vid sidan om och de provar också att göra slut flera gånger. Men oftast inser de att det inte går att vara ifrån varandra, dock går varken Martina eller Gustav ”segrande ur striden”. Under alla sju år som förhållandet pågår så är de brutalt ärliga mot varandra och diskuterar allt med varandra, vilket i slutändan nästan bara gör skada, speciellt då de har olika älskare också.

Romanen är skriven i jag-form och historiskt presens utifrån Martinas perspektiv, man får alltså lära känna Gustav och de andra karaktärerna genom henne. Författaren och litteraturvetaren Göran Hägg menade att avsikten med det stilistiska greppet är att tvinga läsaren till att anta Martinas perspektiv, utan distans och efterklokhet.⁸ Det håller jag delvis med om. Martina har visserligen övertaget men det är en nyanserad bild av Gustav som skildras. Läsarens antipatier och sympatier svänger kraftigt mellan Martina och Gustav romanen igenom.

8 Hägg, Göran, *Tjugoen moderna klassiker*, Borås, 1995, s 60

Tidigare forskning

Litteraturprofessorn Ebba Witt-Brattström skriver i förordet till sin bok *Stå i bredd – 70-talets kvinnor: Män och litteratur*:

I litteraturhistorien framställs sjuttioalet, om det ens behandlas som epokbeteckning, som ett decennium då litteraturen förtvinade av alla usla, manshatiska, bittra och sexuellt frustrerade kvinnokampsromaner. För enkelhetens skull inpaketerade under den hänfulla etiketten kvinnlig bekännelselitteratur. Sanningen är att litteraturen tvärtom vann stort på att skrivande kvinnor insisterade på att tidigare tabubelagda kvinnliga erfarenheter kunde och måste gestaltas. Sjuttiotalsestetiken utgick ifrån att varje vardagsmänniska var bärare av en unik berättelse, och det gällde även kvinnorna.⁹

Hon betecknar inte *Maken* en bekännelseroman, utan som en kvinnlig synvinkel på sjuttioalets stå i bredd-tema.¹⁰ Witt-Brattström förklarar stå i bredd-temat: "[...] drömmen om att stå i bredd i jämlik kärlek och kamratskap i vardag och arbete inkluderade männen. När de började förhålla sig till feministiska frågeställningar gav det utslag även litterärt, ett faktum som ofta förbisetts av litterära bedömare."¹¹

Den tidigare omnämnda författaren och litteraturvetaren Göran Hägg skriver däremot i *Tjugoen moderna klassiker* att *Maken* är just en bekännelseroman och en av sjuttioalets klassiker som kommer att fortsätta leva trots att Gun-Britt Sundström, enligt Hägg, inte är känd hos den yngre publiken.¹²

Till skillnad från Göran Hägg så kallar litteraturvetaren och bibliotekarien Maria Ehrenberg *Maken* för en utvecklingsroman istället för bekännelseroman. Detta argumenterar hon för genom att titta närmare på huvudpersonen Martina – den som genomgår en utveckling i romanen. Martina prövar förutom sitt ställningstagande till tvåsamhet: olika yrken, utbildningar och sätt att leva. "När vi lämnar Martina i porten till sitt hus är hon en annan människa än när hon först steg in i våra liv på sidan ett. Hon är klokare men inte lyckligare. Hon är vuxen."¹³ Ehrenberg fokuserar också i sin bok *Bland hondjävlar & Bitterfittor – kvinnokamp i litteraturen* mycket på sjuttioalets politik och att Gustav har borgerliga tendenser, något som jag inte anser vidare viktigt för historien. Hon placerar in *Maken* i sjuttioalets kvinnokamp och sexuella frigörelse med p-pillernas ankomst som gav möjligheten att leva ett annat liv än vad dåtidens samhällsnormer innebar.¹⁴

Lena Kjærnsen-Edman är ytterligare en litteraturvetare som i sin bok *52 kvinnliga författare – från 1700-tal till 2000-tal* menar att *Maken* blev en kultbok för kvinnor då den kom, samtidigt som Ulf

9 Witt-Brattström, Ebba, *Stå i bredd. 70-talets kvinnor. Män och litteratur*, Stockholm, 2014, s 7-8

10 Witt-Brattström, 2014, s 210

11 Witt-Brattström, 2014, s 7

12 Hägg, Göran, 1995, s 57

13 Ehrenberg, Maria *Bland hondjävlar & Bitterfittor – kvinnokamp i litteraturen*, Lund, 2013, s 143

14 Ehrenberg, 2013, s 9

Lundells *Jack* blev en kultbok för män. Hon tror att *Maken* fick den statusen på grund av att den gav uttryck för en kvinnoerfarenhet som tidigare enbart uttrycks i Carl Jonas Love Almqvists *Det går an* (1838).¹⁵

Thea Ahlner skrev en kandidatuppsats 2011 om *Maken, Jamen jag då – heterosexuallitet och tvåsamhet i Gun-Britt Sundströms Maken*.¹⁶ Hennes syfte var att studera vilka normer som blir tydliga och vilka som bryts i romanen, ur både Martina och Gustavs synpunkt. Hon menar att de normer som tydligt framträder i romanen är normen att vara tvåsam och trogen, idealet är att ha en monogam sexualitet med heterosexuell penetration i fokus. Samtliga dessa ideal ”bryts”, men de bryts inte ner och ersätts av nya.

I band fyra av *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* nämns *Maken* i kapitlet *Utanförskapet mitt i välfärden*. Lena Malmberg skriver att Sundströms författarskap främst handlar om människor som lever i nutidens välfärdssamhälle, men strävar efter att inte inordna sig i det. Sundströms karaktärer är socialt lyckade och har möjligheter både att tala och göra sig hörda, men hennes författarskap cirklar runt deras kamp mot etablerade sanningar och förhärskande konventioner.¹⁷ Detta passar in på Martina, som kämpar mot samhällets normer att ingå i en tvåsamhet.

I en artikeln *Tuggummikärlekens moral* i *Bonniers Litterära Magasin* (1994) intervjuar journalisten Petra Nilson Gun-Britt Sundström om *Maken*. Tio år senare (2004) intervjuade även Sara Stridsberg Sundström, men för tidningen *Bang*. Sundström poängterar i Stridsbergs artikel att hon tycker att genren självbekännelselitteratur är missvisande.¹⁸

Ytterligare en kandidatuppsats är värd att nämnas. Birgitta Rindborg och Carin Von Sydow skrev 1982 uppsatsen *Samlevnadsproblematik, moral och stil i Gun-Britt Sundströms "Maken"*. Deras syfte med uppsatsen var att besvara hur Martina och Gustav påverkas av alla sina uppbrott samt vilken syn de har på moral och samlevnad. ”*Maken* är inte en bok om könsroller utan helt inriktad på samlevnadsmoralen och dess problem.” anser Rindborg och Von Sydow.¹⁹

15 Kjersén-Edman, Lena, *52 kvinnliga författare – från 1700-tal till 2000-tal*, Lund, 2007, s 426

16 Ahlner, Thea, *Jamen jag då – heterosexuallitet och tvåsamhet i Gun-Britt Sundströms Maken*, Södertörns högskola, 2011

17 Malmberg, Lena, *Nordisk kvinnolitteraturhistoria Bd 4*, Bra böcker AB, Höganäs. 1997

18 Stridsberg, Sara, *Bang: Maken & jag – en kärlekshistoria*, 2004

19 Rindborg, Birgitta & Sydow, Carin von, *Samlevnadsproblematik, moral och stil i Gun-Britt Sundströms "Maken"*, Stockholm universitet. Blocksvenska, 1982

Analys: Martinas insikt och kritik mot att ingå i ett förhållande

När Martinas väninna Cilla säger: ”Akta dig, Martina. Du vet väl att alla pojkar bara vill en sak.”²⁰ replikerar Martina att hon har fått en insikt: ”Jadå, men nu när jag vet att jag inte vill det kan jag bättre vara på min vakt. Jag har kommit till insikt förstår du: om att man inte *behöver* para ihop sig, det kanske till och med är bättre att leva ensam.”²¹ Hon förklarar sin insikt såhär:

Så länge som man har levt i föreställningen att när man blev stor skulle man gifta sig och få barn, så många långa svåra år som det var ens vilda och heta och enda åstundan att hitta någon att göra det med. När man så äntligen blev tillräckligt stor och en sådan anmälde sig, då upptäckte man ju att det inte alls var det man ville. Och först trodde man att det bara var fel någon man hade fått tag i, men att hela idén var fel, det är min färskaste livsinsikt. Samtidigt tycks den jämnåriga generationen män ha gått motsatt väg, så att det nu är det enda de tänker på, att bli gifta. I varje fall har det i alla relationer jag sett omkring mig varit karlen som har tjatat fram förlovning eller vigsel eller sammanflyttning.²²

När Martinas väninna Cilla säger att pojkar bara vill en sak, menar hon antagligen samlag. Och när Martina inte vill ha samlag så avviker hon från den heterosexuella matrisen, det vill säga att hon inte upprätthåller rätt sorts begär trots att hon identifierar sig som heterosexuell kvinna.²³ I romanen har Gustav fått den traditionellt kvinnliga rollen med kvinnliga egenskaper som tar sig i uttryck hur han uppvaktar Martina. Martina envisas däremot med att värja för sin frihet och sin rätt att umgås med andra.

Sammanflyttning, att bo ihop och dela vardagen, är något av det som Martina motsätter sig. ”Varför ska man äta tillsammans och sova tillsammans när det finns så mycket roligare saker man kan göra tillsammans?”²⁴ Hon bor tillsammans med en kompis, Harriet, vilket hon jämför med hur det skulle vara att bo med Gustav. ”Om jag blev borta ett dygn skulle Harriet väl lugnt anta att jag var hos en älskare. Skulle Gustav det kanske?”²⁵ Hon skulle dock kunna tänka sig att bo ihop med Gustav om de hade ett var sitt rum. ”Jag har haft ett rum för mig själv i hela mitt liv, med undantag så vitt jag vet bara för BB eller några månader i anslutning därtill [...] En dörr att stänga om sig: är inte det ett livsvillkor?”²⁶

I en intervju från 1994 i *Bonniers litterära Magasin* berättar Gun-Britt Sundström för Petra Nilson att hon grundade Gustavs beteende på sina egna upplevelser av sjuttioalet. ”[...] från min

20 Gun-Britt Sundström, *Maken – en förhållanderoman*, 2008, Stockholm, s 21 (hädanefter endast *Maken*)

21 *Maken* s 19

22 *Maken* s 19, 20

23 Ambjörnsson, 2006, s 112

24 *Maken* s 50

25 *Maken* s 74

26 *Maken* s 460

generation och framåt tror jag att det är männen som driver på och snabbt vill flytta ihop. Tjejerna är mer rädda om sin självständighet. Preventivmedel och studiemedel gav oss möjligheten att leva ett liv som ingen annan kvinnogeneration kunnat före oss.”²⁷ Sundström antyder att hon anser att synen på sextio- och sjuttioalets fria anda är lite av en myt, men att många av hennes egna vänner upplevde ett tvång från killar, för det killar krävde var samhällets norm.²⁸

Frihet är ytterligare något Martina inte vill mista. Hon vill kunna leva, bo och fylla sina dagar med vad hon vill utan att behöva avlägga rapporter till Gustav:

- Var har du varit hela dagen?
- Ute och upptäckt samhället, hur så?
- Du kunde väl ha ringt.
- Ska jag meddela dig varenda gång jag går ut och tar en cykeltur menar du? Vad trodde du, att jag hittat någon annan och förlupit dig?²⁹

Martina vill vara sin egna självständiga person, hon vill inte sitta ihop med Gustav. Hon ifrågasätter också om hon någonsin kommer vänja sig vid att ingå i ett vi, istället för att ”bara” vara ett jag.³⁰

Martina är noggrann med att poängtera att hon har svårt att ingå i ett vi när det gäller kompisar också. Hon vill inte vara representerad eller bli representerad av någon annan.”Jag avskyr till exempel att känna mig ansvarig för dumma vitsar som Gustav uttalar; även om de andra skrattar sitter jag kall. Mest avskyr jag att han kan gripa in i det jag säger till någon annan, förtydligande eller kommenterande, i egenskap av en som vet mer om mig.”³¹ När Martina blir presenterad för Gustavs föräldrar, när de hälsar vänligt och intresserat på henne och ”ser ut som att jasanya det är det här som är Martina.”³² försöker hon genast att se ut som att det är hon visst inte, hon är inte *Gustavs Martina*. Hon är *bara* Martina. Hon ifrågasätter också om hon måste vara tillgänglig för Gustav dygnet runt och besväras av att vara älskad:

- Inte så att jag skulle vilja inte vara det, naturligtvis inte. Men jag vet fortfarande inte vad jag ska göra med det, hur man gör för att ta emot det. Att vara älskad: att vara föremål för känslor.
- Hur mycket intressantare det är att älska, att *hysa* känslorna. När det som händer i mig: förnimma dessa plötsliga underliga rörelser, sprittningar i det inre, sättningar i själsgunden – studera dem, fundera över dem, leva med dem, försöka uttrycka dem.
- Men detta som händer i dig – det är ditt, det är dina känslor, din inresektion och dina idéer.
- Jag har ingen del i det och jag känner mig utanför.³³

27 Nilson, Petra, ”Tuggummikärlekens moral” i *Bonniers litterära magasin*, 1994:63, s 12

28 Nilson, 1994, s 12

29 *Maken* s 72

30 *Maken* s 101

31 *Maken* s 123

32 *Maken* s 123

33 *Maken* s 74

Martina poängterar att hon inte vill ta ansvar för Gustavs kärlek för henne, hon känner sig kvävd och känner att hon inte har någon del i det. Som tidigare nämnt har inte Martina de traditionellt kvinnliga egenskaperna. Hon är till exempel inte den älskande kvinnan som kastar sig in i ett förhållande bara för att det förväntas av henne. Hon vänder och vrider på den heterosexuella matrisen, men tar inte avstånd helt från den. Men hennes ifrågasättande av normerna gör att hennes position som kvinna ruckas. ”Att prestera rätt sorts kopplingar mellan kön, genus och begär är förutsättningen för att vi ska uppfattas som godtagbara män och kvinnor, enligt Butler.” skriver Ambjörnsson.³⁴ Och Martina gör, enligt mig, redan tidigt i romanen inte ”rätt” kopplingar mellan kön, genus och begär. Det är en anledning till att Martina ofta uppfattas som mindre begriplig än Gustav, för att hon ifrågasätter varför hon måste vara ihop med någon när hon lika gärna kan vara ensam.

Det största problemet mellan Martina och Gustav är att Martina tappar sin sexlust och därmed inte begär Gustav enligt den heterosexuella matrisen. Gustav är däremot mer sexuell än någonsin och vill visa sin kärlek genom samlag och ömhet: ”Jag säger nej. Då blir han så ledsen och uppgiven och övertygad om att jag inte älskar honom att det varje gång slutar med att jag blir tvungen att gå till sängs med honom i alla fall.”³⁵ Göran Hägg menar att Gustav inte kan förstå varför Martina inte är lika erotisk som han. ”Enligt debatten ska hon ju vara det bara könsrollsförtrycket släpper. Varken han eller hon inser att hon i praktiken är frigid. Eller snarare väljer att vara det.”³⁶ Frigid betyder: ”oförmögen att uppleva sexuella lustkänslor som kvinna.”³⁷ Det är en problematisk tolkning av Hägg, och dessutom nedvärderande mot Martina - hon väljer inte att vara frigid, hon vet inte själv vad det beror på. Hägg framställer också Gustav som ett skräckexempel på hur man inte bör vara som en man: ”Rätt vad det är blir man kåt, hjälpsam och snäll och därmed oattraktiv.”³⁸

Att som kvinna få tillgång till ett friare liv med hjälp av p-piller och sedan mista sin lust, är inte att vara frigid. Sådär skriver Maria Ehrenberg om Martinas minskade lust: ”P-piller var den tidens lösning på ett tidigare svårt problem med moraliska implikationer. Borta var rädslan för oönskad graviditet och i en tid som uppmuntrade många sexuella kontakter var det en befrielse.”³⁹ Ehrenberg igen: ”Vid ett par tillfällen nuddar hon vid frågan om det är p-pillren som stället till det, men när hon frågar en läkare blir hon avsnäst. Här fångar, enligt hörsägen, Sundström tidsandan på ett nyanserat sätt; p-piller skulle vara räddningen på allt, men forskningen kring biverkningar var inte ordentligt genomförd.

34 Ambjörnsson, 2006, s 113

35 *Maken* s 111

36 Hägg, 1995, s 61

37 Nationalencyklopedin, frigid. <http://www.ne.se> (hämtad 2016-02-05)

38 Hägg, 1995, s 62

39 Ehrenberg, 2013, s 158

Martinas undran är helt legitim men viftas bort av läkarvetenskapen.”⁴⁰ Samtidigt som p-piller innebar ett friare liv för Martina och hennes medsystrar gick det samtidigt inte att kritisera dess eventuella biverkningar: ”Att ifrågasätta dem var att ifrågasätta samhället, läkarkåren och frigörelsen.”⁴¹

För att knyta an till den heterosexuella matrisen så är det fel att Martina inte känner något begär av att ha inomäktenskapliga samlag med Gustav. Men när Martina träffar sin gamla kärlek Aron så har hon ett begär av att ha samlag med honom. Hon känner alltså ”fel” sorts begär, än vad hon borde känna för att upprätthålla normen. Hon skapar å andra sidan en till heterosexuell matris med en ny man, men hon *bör* känna begär till sin make för att upprätthålla den heterosexuella normen.

Ambjörnsson skriver om sexualitetens värdehierarki utifrån forskaren Gayle Rubins artikel *Thinking sex (1984)*. Rubins skiss visar olika sexuella handlingar som placeras på olika plats i en cirkel beroende på vilken status de har i samhället.⁴² Modellens inre cirkel visar den sexualitet som enligt Rubin framställs som god, normal, naturlig och välsignad. Mest favoriserad och önskvärd, menar Rubin, är den sexualitet som sker i hemmet, i frivillig, monogam tvåsamhet, mellan två personer av motsatt kön, ur samma generation, utan sexuella hjälpmedel och i syfte att avla barn.⁴³ Visserligen äter Martina p-piller och att avla barn är inte hennes och Gustavs första prioritet, men det förväntas av henne att de *ska* skaffa barn om de gifter sig. Att Martina har sex med Aron är inte önskvärt när hon lever i ett äktenskap med Gustav, utifrån Rubins värdehierarki. Ambjörnsson igen:

Utifrån Rubins skiss förstår vi nämligen att det inte är *all* heterosexualitet som faller inom ramarna för det utpekade normala. Snarare är det en viss, favoriserad variant av heterosexuellt liv som faller inom heteronormativiteten. På så sätt kan man säga att heteronormativiteten inte enbart osynliggör, demoniserar och förlöjligar icke-heterosexualitet. Den presenterar också en väldigt skev bild av vad heterosexualitet är.⁴⁴

Det finns alltså inte enbart ett sätt att vara heterosexuell på, vilket är poängen med Gayle Rubins sexuella värdehierarki. De finns de kvinnor som inte vill ha sex alls trots att de ingår i ett heterosexuellt förhållande, som till exempel Martina. Detta innebär att personer som identifierar sig som heterosexuella kan falla utanför den heteronormativa ramen, något som Martina gör eftersom hon inte vill leva i en favoriserad variant av ett heterosexuellt förhållande.⁴⁵

40 Ehrenberg, 2013, s 151

41 Ehrenberg, 2013, s 159

42 Ambjörnsson, 2006, s 85

43 Ambjörnsson, 2006, s 86

44 Ambjörnsson, 2006, s 87

45 Ambjörnsson, 2006, s 88

Martina som föremål för Gustavs känslor

Förutom sin insikt att hon inte vill ingå i ett par, rädsla för att mista sin frihet och sitt egna jag så varken kan eller vill Martina ta ansvar för Gustavs kärlek till henne (som jag redan nämnt). Hon blir ett föremål för Gustavs känslor, det kvinnliga objektet.

Vid flera tillfällen när Gustavs bror, Erik, och svägerskan Anna-Karin är i stan på besök så bjuds Martina med på middag, och hon motsätter sig parallellen som uppstår: ”Gustavs bror och hans fru, och Gustav och jag [...] jag vill bara bort, hem till mig, till där jag är hemma och är rätt.”⁴⁶ Hon jämför sig mycket med Anna-Karin, som hon anser är en drömsvärdotter och således mer ”rätt” än vad Martina är, som inte vill vara en drömsvärdotter. Anna-Karin plockar bär som hon syltar och saftar, och ger till sin svärmor. Enligt Gustav förföll Erik kort efter giftermålet: ”nu har han *glömt hur man gör* när man tvättar strumpor.”⁴⁷ Anna-Karin tjarar ständigt på Erik och motsätter sig det mesta han säger, något som Martina tolkar såhär: ”Att säga emot Erik är hennes enda sätt att hävda sig, hon har inget som är hennes eget, inget att bygga någon självkänsla på. Några barn har de inte lyckats få, och så omger hon i stället sin hemmafruroll med martyriets glans.”⁴⁸ Anna-Karins position skrämmer Martina, att bli någon mans ägodel/kvinnliga objekt vars syfte med livet är att vara någons fru. Martina ser vid ett tillfälle att Anna-Karin virkar en slips åt Erik och inser att det är det Gustav innerst inne vill ha: ”en liten brud som virkar slipsar åt honom. Begriper bara inte vad han då ska med mig till.”⁴⁹

”I vår kultur är det kvinnligt att vara till för andra, att känna omsorg, att bry sig om, hjälpa, pyssla om barn och män: att vara altruistisk” skriver Nina Björk i *Under det rosa täcket*.⁵⁰ Gustavs svägerska är Den Goda Kvinnan som han vill att Martina ska förvandlas till. Men trots att Gustav är väl medveten om vad Martina tycker och känner inför kärlek och giftermål, skickar han åtskilliga blombud till henne. Han placerar även en chokladkaka i hennes jacka som en överraskning. ”Min favoritsort var det dessutom, och den talar ett lika tydligt språk som de blommor han framhårdar i att presenta mig: Jag känner till dina åsikter om uppvaktning, säger den, och dem tänker jag ta ur dig.”⁵¹ Gustav försöker innerligt att förändra henne till något hon inte är och vägrar att ge upp med blomleveranserna.

På Gustavs skrivbord står ett foto av Martina, i glas och ram. Martina tycker inte om det: ”Är det bara det att han har monterat mig så där: fångad bakom glas, inpassad i ram, parkerad på makens skrivbord?”⁵² Att just ordet ”fångad” används i Martinas beskrivning av hur hon är inramad på Gustavs

46 *Maken* s 65, 67

47 *Maken* s 66

48 *Maken* s 222

49 *Maken* s 67

50 Björk, 1996, s 48

51 *Maken* s 63

52 *Maken* s 64

skrivbord tycker jag tyder på att det är exakt så hon känner sig, fångad. Det är inte bara hennes foto som är inpassad i en ram, det är också hela hennes person som håller på att bli inramad och fångad i konstruktionen av Gustavs idealförhållande. Gustavs har en syn på Martina som ett objekt som ska vara mottaglig för hans påstridiga kärlek, medan hon vill värna om sig själv som ett autonomt subjekt. Hon värnar om sig själv genom att ifrågasätta hans frierier och passionerade kärlek.

När Gustav ger Martina komplimanger om hur vacker hon är, tycker hon att det är som att han försöker undergräva hennes självförtroende. Han varvar ständigt de positiva komplimangerna med att samtidigt säga vad som han anser är fult på Martina:

Vad som avses är nämligen hur vacker han, Gustav, tycker att jag är och vilket mått på kärlek detta är. För att få fram vilket mått det är måste han dessemellan ständigt framhålla hur ful jag är, vilken löjlig uppnäsa och vilket risigt hår och såna komiskt stabbiga ben, han skrattar huvudet av sig varje gång han får se dem utan långbyxor. Sedan blir han simögd av dyrkan och utbreder sig om hur han älskar dem.⁵³

Martina funderar på om det här är en taktik från Gustavs håll, att rasera hennes självförtroende och sedan bygga upp det på nytt, på honom. Hon oroar sig inte för att det skulle kunna hända, för hennes självförtroende är orubbligt.⁵⁴

Min uppfattning är att som kvinna ska man ständigt vara beredd på, och i visst mån *vilja ha* komplimanger om hur man ser ut från det manliga könets perspektiv. Får man inte det så är det något fel. Då har man inte de rätta kvinnliga attributen, eller lyckats vara tillräckligt kvinnlig. Något som exemplet belyser ovan är att Martina inte har den kvinnliga, sköna kroppen, eller det långa svallande håret utan är mer som en smal kille utan former. Nina Björk om objektifiering av kvinnokroppen:

När en kvinna tänker på sig *själv* tänker hon på sin *kropp* och i förlängningen på den man som begär henne/den. Inte ens den kvinna som uppmanas att vara "generös" mot sig själv, att "bry sig om" sig själv får glömma vem denna "hon själv" är: mannens objekt. Men att vara objektifierad betyder inte bara att när mannen ser mig som kvinna ser han mig som ett objekt, att min kropp både är mitt jag och mitt objekt, som jag bör pynta, träna och (för)klä.⁵⁵

Däremot funderar Martina på *varför* Gustav vill/måste gifta sig med henne. "Att vara gift med mig, det är ett öde som jag inte unnar min värste ovän."⁵⁶ Gustav undrar också varför han har fallit för just henne: "Jag menar, du är inte särskilt sympatisk eller nånting."⁵⁷ Hans replik kan tyckas vara frånstötande för läsaren men för Martina låter det "säreget hoppingivande"⁵⁸ som kan tolkas som en försvarsmekanism.

53 *Maken* s 95

54 *Maken* s 95

55 Björk, 1996, s 48

56 *Maken* s 75

57 *Maken* s 40

58 *Maken* s 40

Hon kan skylla på att hon inte är vidare sympatisk, och kan därför inte ha ett förhållande. Men att Gustav gång på gång måste säga att hon inte är vidare sympatisk men ändå vill vara i hennes närhet stärker känslan av att han undergräver hennes självförtroende för att sedan bygga upp det igen.

Martina tycker att kärleksförklaringar som 'jag älskar dig' känns som en anklagelse och hon känner även en rädsla för Gustavs intensiva kärlek på grund av hur han betar sig med presenter och frierier. ”Jag är rädd för dig, säger jag lågt. Du älskar mig för mycket, du är för lätt att göra illa, jag orkar inte med dina krav.”⁵⁹

Varför kräver Gustav så mycket av Martina? ”I början av 70-talet när kvinnor gjorde inbrytningar på manliga områden, tonade de ner sitt biologiska kön för att bli accepterade.”⁶⁰ citerar Nina Björk från en intervju med en tidigare ordförande för RFSU, Barbro Lennéer-Axelsson. Lennéer-Axelsson menar att samtidigt som jämställdheten blev mer stabil, vågade både män och kvinnor betona sina olikheter. ”Det ökar attraktionen. Dessutom undviker kvinnor att bli beskyllda för att vara manshatare och frigida ragator av män som känner sig hotade av kvinnor som kräver makt och delaktighet.”⁶¹ Björk menar attraktionen som Lennéer-Axelsson talar om, handlar inte om en attraktion mellan två individer, utan mellan två stora grupper av kön.

Det finns en tystnad i Lennéer-Axelssons ord, en tystnad som talar om att kvinnligheten inte finns i kvinnan, utan i kvinnans attribut – och att detta tillsammans skapar kvinnligheten. När sjuttioalets kvinnorörelse utmålas som sexualfientlig, pryd och tråkig hänvisas ofta till dess klädmode, till påstådda brända bh:ar, till näbbstövlar och palestinasjalar. Tydligt var/är vi inte kåta nog att tända på bara kroppar. För ett rest manskön krävs en (för)klädd kvinna.⁶²

Att Martina har ett risigt hår, stabbiga ben, inte vill ha presenter eller gifta sig gör henne inte till en man men inte heller till den kvinna som det förväntas av henne. Hon betar sig inte som en kär kvinna *bör* göra, och därför blir resultatet av Gustavs objektifierande att han uppfattar Martina som oresonlig och omöjlig. Martina är en avvikare som inte vill anpassa sig till normen för heterosexuellt begärlig kvinnlighet. För att knyta an till Lennéer-Axelssons åsikt om att kvinnor tonade ner sitt biologiska kön för att bli accepterade, så tror jag inte att det gäller just Martina. Hon blir istället till något vagt gränsöverskridande, något som inte är kvinnlighetens motpol utan snarare till något som visar på heteronormens gränser och instabilitet.

59 *Maken* s 432

60 Björk, 1996, s 40

61 Björk, 1996, s 40, 41

62 Björk, 1996, s 41

Petra Nilson frågade i artikeln i *Bonniers Litterära Magasin* varför Martina skrivs fram som en pojkflicka med en smal killkropp, pojksandaler, bärandes duffel och rökandes: ”Men det gjorde man på den tiden. Det var ett unisexmode med mahjongkläderna och jeansen.”⁶³ svarade Sundström.

Martina och Gustavs olika syn på Den Stora Kärleken

Martina och Gustav är lika när det gäller nästan allt, men inte när det gäller synen på kärlek och samlag som tidigare nämnt. Martina har den traditionellt manliga synen på kärlek, medan Gustav har mer kvinnlig syn: ”När vi kommer in på den kärlek som kallas den stora är vi inte överens. Jag talar om integritet och värdighet och interaktion mellan jämlika parter, om nödvändigheten av att hålla på sig. Gustav talar om självutgivelse.”⁶⁴

Sig själv? Uppge sig själv? Inte längre vara helt och hållet och enbart Martina: förlora och förlösas, förändras – är det möjligt?

- Nå, det där är ju i alla fall bara metafysik. Allt det här dom kallar kärlek, det är ju bara en sorts påhitt, metafysiska överbyggnader på de fysiska realiteterna.

- Det är klart det är överbyggnader, svarar Gustav lugnt. Hur kan du leva utan metafysik om du inte ens kan leva utan fördomar? Kärlek är ett metafysiskt påhitt som man väljer eller inte väljer.⁶⁵

Med exemplet ovan vill jag belysa att det möjligtvis är så att Gustav har valt kärlek, är således mottaglig för kärlek och kan därför ge det. Martina däremot, hon har inte valt kärlek. Hon har snarare valt bort den på grund av sin kritiska syn på hur hennes egna jag försvinner i ett förhållande och på samhällets krav att ingå i någon form av parbildning för att passa in. Hon vill inte offra sin egna identitet för kärlekens skull. Thea Ahlner menar i sin kandidatuppsats *Jamen jag då* att Martina inte väljer någon identitet alls och således inte gör något aktivt handlande. Enligt Ahlner har Martina ett passivt förhållningssätt till hela hennes liv. Det kan också appliceras på att hon är mer passiv i förhållandet än Gustav.”⁶⁶

Ahlner menar att på grund av att Martina har ett passivt förhållningssätt till kärlek blir ett sätt för henne att synliggöra de normer som styr henne.⁶⁷

Martina liknar dessutom förälskelse med ett sjukdomstillstånd. Enligt mig så gör hon den liknelsen för att hon själv har drabbats av det:

63 Nilson, 1994, s 14

64 *Maken* s 38

65 *Maken* s 39

66 Ahlner, 2011, s 25

67 Ahlner, 2011, s 25

Antagligen är det så att familjebildningsdriften är en form av naturlig försvarsmekanism hos människor, en sådan som organismen är utrustad med till självförsvar. Den inträder när man blir förälskad, eftersom förälskelse är ett sjukdomstillstånd, en inflammation som rubbar de naturliga funktionerna.⁶⁸

Martina ”går med” på att bli ihop med Gustav, hon spenderar varje dag med honom trots att hon tidigare inte kunnat tänka sig att bli ihop med någon alls – hennes naturliga funktioner och förhållningssätt har rubbats. Martina beskriver vad som händer om man ger efter förälskelsen, enligt henne:

När man ger efter för den och inrättar sig därefter elimineras förälskelsen och man blir som vanligt. Ytterst tjänar naturligtvis alltsammans till att naturen ska få sin vilja fram med en så att man fortplantar sig (i känslan Jag-tycker-så-mycket-om-honom-att-jag-vill-göra-fler-av-honom)
Men man har ju en hjärna också. Och med den kan man ju räkna ut att även om det känns som om jag vill vara tillsammans med honom alltid och föda honom tjugo barn, så är det bara som det känns just nu och inget att ta fasta på.⁶⁹

Martina tror alltså inte på evig kärlek, vilket exemplet ovan visar. Hon funderar på om det är möjligt att vara kär i en och samma person hela livet. Till skillnad från Gustav så tror Martina att man blir kär i egenskaper, vilket gör att hon känner att hon kan hitta en ny Gustav om hon bara söker efter just hans egenskaper i en annan person. ”Om det till exempel är den rödhåriga filosofen jag älskar i dig så gör det inget om du dör före mig, det finns väl alltid någon annan.”⁷⁰ Det förstärker onekligen känslan av att Martina inte anser att evig kärlek och trohet är nödvändig. Dessutom känner hon inte någon direkt lust till att utveckla förhållandet, hon vill ha det som ”det är”.⁷¹

Att prestera rätt sorts kopplingar mellan kön, genus och begär är förutsättningen för att vi ska uppfattas som godtagbara män och kvinnor, enligt Judith Butler.⁷² Martina presterar inte rätt sorts kopplingar mellan kön, genus och begär. Hon vill ha det som ”det är”, ett heterosexuellt förhållande utan begär efter samlag. Hon blir således en avvikande person som inte upprätthåller de begär hon ”ska” ha när hon istället avviker från den heterosexuella matrisen.

Martinas idealförhållande går att jämföra med något man har i hemmet som till exempel en inredningsdetalj. Gustav frågar om hon ser på honom som en kastrull ”som man tar där man ställer den” vilket faktiskt är Martinas syn på det ideala förhållandet, en kastrull som står där på hyllan och som man kan ta fram vid behov.⁷³ Och ”veta var man har varandra, ta det som något självklart och i övrigt kunna

68 *Maken* s 49

69 *Maken* s 49

70 *Maken* s 57

71 *Maken* s 56

72 Ambjörnsson, 2006, s 113

73 *Maken* 117

ägna sina krafter åt väsentligare ting.”⁷⁴ Martina känner dock att hon och Gustav hör ihop. ”Som syskon eller lekkamrater, så känns det när vi nojsar oss hem över gatorna från Eriksberg.”⁷⁵

Martinas syn på det ideala förhållandet skiljer sig inte markant från Gustavs grundsyn, ändå uppstår det ständigt konflikter mellan dem angående hur de ”ska ha det”. Gustavs utgångspunkt för det ideala förhållandet är att vara varandras mening med livet. Att gifta sig, bo ihop och dela vardagen ihop.⁷⁶ Till skillnad från Martina som vill ha ett förhållande som är lika bekvämt som att ha möbler i ett hem, så vill Gustav ständigt utveckla förhållandet. Så fort de blir ihop vill han gifta sig, flytta ihop och så småningom skaffa barn. Han friar till henne redan i början av förhållandet, då de blott är nitton år och Gustav fortfarande oskuld. Att Gustav friar till henne bevisar att han känner ett begär efter den heterosexuella matrisen. Gustav känner alltså ett begär av att upprätthålla den mest önskvärda sexualiteten inom heteronormen som finns, det vill säga den inom äktenskapet.

Martina vill ha ett så kallat resonemangsparti som är den enda rimliga formen av äktenskap, enligt henne. Hon önskar att Gustav kunde vara lite mindre angelägen och därför lättare att resonera med: ”Ska jag gifta mig med Gustav så måste han först ha kommit över sin förälskelse så att han vet vad han gör, och då kommer han inte att göra det”⁷⁷ Martina anser att Gustav för *för* kär, att han ger sig hän för mycket:

Men det är bara hans klängande på mig som jag inte kan uppskatta. När han älskar mig med en sådan där självutplånande, självförtärande kärlek, blir det ju inget kvar av honom åt mig att vara kär i. Allt som behövs är lite likgiltighet, lite eldande likgiltighet.⁷⁸

Maria Ehrenberg har tolkat *Maken* som att varje dag i tvåsamheten är en ständig kamp för Martina och Gustav. Hon menar att de inte kämpar emot varandra utan mot själva institutionen äktenskap. Ehrenberg menar också att om Martina verkligen haft äkta känslor för honom skulle hon kunna sätta sina egna principer åt sidan och gifta sig.⁷⁹ Martinas snäva syn på kärlek och förhållanden bygger delvis på att hon inte vill mista sin egen identitet men samtidigt ifrågasätta samhällets normer, vilket jag försökt belysa ovan med exempel. Jag anser att Ebba Witt-Brattströms stå i bredd-tema passar in på Martinas synsätt på kärlek. Hon vill stå i bredd med Gustav, i jämlik kärlek och kamratskap i vardag och arbete.⁸⁰

74 *Maken* s 117

75 *Maken* s 54

76 *Maken* s 50 se även s 62

77 *Maken* s 76

78 *Maken* s 221

79 Ehrenberg, 2013, s 150

80 Witt-Brattström, 2014, s 9

Ytterligare en skillnad på Martina och Gustavs syn på kärlek är att Gustav kommer från en borgerlig och kristen familj. Det gör det svårare för dem att ha ett ”riktigt” förhållande utan att vara gifta. Martina är uttalat vänster, och det blir ytterligare en konvention för henne att förhålla sig till då Gustavs föräldrar har en borgerlig syn på förhållandet mellan man och kvinna. Även Gustav har en borgerlig syn på förhållandet, då han anser att de är gifta då de delar säng. Ehrenberg igen: ”Ett samlag förenar både fysiskt och psykiskt. Detta är säkert anledningen till att han går med på Martinas krav. Hon anser sig fri, han tycker att de är 'gifta'.”⁸¹

Petra Nilson och Gun-Britt Sundström talar också om Gustavs borgerliga och kristna uppfostran. ”Och hans sätt att uppvakta Martina är minst sagt originellt – han skickar små biljetter där siffrorna till olika bibelställen står antecknade. Och att han vill gifta sig, betraktades inte det som en förlegad konvention?” frågar Nilson. ”Nej, att gifta sig var på intet sätt en konstig tanke utom möjligen bland vänstermänniskor. Det var inte heller ovanligt att kristen tro sammanföll med ett vänsterengagemang [...] Men tidsskildringen i *Maken* fungerar mest som kuliss. Personerna är inte så indragna i det politiska arbetet att det spelar någon egentlig roll för handlingen. Allt det där skulle i stor utsträckning kunna vara utbytbar.”⁸² Sundströms svar motiverar min åsikt om att det politiska i *Maken* inte spelar någon större roll, det är inte det som gör historien.

Hur förhållandet utvecklas

Martina och Gustav gör slut upprepade gånger, för att de gång på gång inser att de inte kan leva tillsammans utan att skada varandra:

Gustav lider mest av att vi är tillsammans, jag lider mest av att vi är skilda. Om det är moral att andras lidande är viktigare än ens eget, då är det hans plikt att stå ut med mig och min att lämna honom. Om man å andra sidan måste räkna också med sitt eget lidande och var och en i första hand ansvarar för sig själv, borde Gustav ha gått ifrån mig för länge sedan och jag har rätt att hänga mig om hans hals.⁸³

Gustav vill återigen flytta ihop, men nu av praktiska skäl, vuxenlivet innebär att de har allt mindre tid att träffas.⁸⁴ Medan Martina vill fortsätta att ”odla sin kärlek ifred utan störande inblandning av dess föremål.”⁸⁵ som hon får pröva på då de bor i olika städer i omgångar. Gustav drabbas även han av en insikt: ”[...] jag kan inte bli lycklig utan dig *heller*.”⁸⁶

81 Ehrenberg, 2013, s 149

82 Nilson, 1994, s 13

83 *Maken* s 199

84 *Maken* s 237

85 *Maken* s 239

86 *Maken* s 419

De testar också att ha olika älskare vid sidan av förhållandet, och att inte ha någon kontakt alls, vilket i slutändan inte funkar. Martina går på dejt men jämför dejten med Gustav: ”Varför är det inte Gustav? Och vad är det för mening med att gå ut med andra om man bara sitter och önskar att det var sin man man var ute med?”⁸⁷ Gustav inleder ett förhållande med Eva, men är nogna med att poängtera att Martina är hans första val, så länge som hon ser han som sitt första hands val.⁸⁸

Martina och Gustav har alltid varit ärliga/oblyga mot varandra under hela deras förhållande, och ärligheten fortsätter således när de båda skaffar älskare på var sitt håll:

Men i själva verket har vi naturligtvis alltid sårat varandra med vår frispråkighet. Att detta i sig är något som binder människor till varandra, det är förstås inte någon ny upptäckt. Långsinta är vi egentligen inte någon av oss, inte i den meningen att vi går och ältar oförrätter sedan de blivit gamla. Men den allmänna känslan av att ha blivit sårad består ju, känslan av att vara illagjord – och fixeringen vid det, som gör att man inte vill släppa taget.⁸⁹

Trots ärligheten gällande deras nya fas i förhållandet med en varsin tredje part, sårar de fortfarande varandra, ”men det som en gång är sagt är inte 'ur världen'. Det ligger och ruttnar på botten av själen, och om förhållandet sedan blir förgiftat av någonting annat, då kan det bubbla upp som sumpgas.”⁹⁰

Martina blir sårad av vetskapen av Evas existens och jämförs ständigt med henne av Gustav.⁹¹ Och Gustav blir i sin tur sårad av att Martina återanvänder en gammal kärlek, Aron, som hon varit kär i förut. ”Att bedra och att bedras – det är inte samma sak!”⁹² Vad återstår av förhållandet frågar sig Martina? ”Ska de nånsin nå varandra?”⁹³ undrade Göran Hägg.

Att bara han var otrogen, det var jag inte generös nog att klara i längden. När vi bedrog varandra ömsesidigt blev beroendena outhärdligt komplicerade. Den äktenskapliga monogamin höll på att göra mig impotent. Att vara otrogen ensam, det kan jag inte stå till svars med. Och att skiljas, det lyckas oss inte hur vi än försöker.⁹⁴

87 *Maken* s 271

88 *Maken* s 226

89 *Maken* s 364

90 *Maken* s 365

91 *Maken* s 333

92 *Maken* s 344

93 Hägg, 1995, s 60

94 *Maken* s 397

Ombytta roller – det slutgiltiga avskedet

Gustav ger Martina ett ultimatum, hon måste välja mellan honom eller någon annan. Martina vill ha Gustav, men inte på vilka villkor som helst. Hon vill ha ett heterosexuellt förhållande men känner inget sexuellt begär till Gustav, eller till någon annan man. Thea Ahlner menar att kärlek ofta framställs som en plikt för vilken något måste offras.⁹⁵ Det går att applicera på att Gustav eventuellt skulle behöva ”ge upp” eller offra det sexuella begäret han känner för Martina för att vara ihop med henne. Kan man offra sexlivet när de lever i ett heterosexuellt förhållande? Gustav skulle gladeligen offra hela sitt liv till Martina, men kan han acceptera att hon inte vill upprätthålla den sexuella matrisen? ”Du älskar mig inte, så enkelt är det, säger han. (För vilken gång säger han det?)”⁹⁶

- Hur ska du ha det?
- Jo, säger jag. Jo, jag vill ha dig.
- Men hur, på vilka villkor?
- Som förut. Som alltid. Jag vill vara bästa vän med dig, villkorslöst.
- Men den valmöjligheten har du inte. Jag vet att jag inte har rätt att ställa något ultimatum, jag vet det. Men jag orkar inte med det här längre. Du måste välja nu.
- Honom eller dig, menar du?
- Mig eller något annat.⁹⁷

Tillslut blir det slutgiltiga avskedet mellan Martina och Gustav ett faktum och Martina blir deprimerad. Gustav inleder ett nytt förhållande, ett förhållande som tycks vara det resonemangsparti som Martina en gång ville ha. Han är inte ifrån sig av passion men kräver inte heller giftermål av den nya partnern: ”Vi får väl se hur det går, svarar han lugnt.” ”Så lät det aldrig förr i världen! Ropar jag (förr i världen: på min tid). Då var det aldrig tal om att låta nånting ha sin gång och se hur det gick, då skulle det vara stora beslut och heliga löften och satsning med hull och hår!”⁹⁸

Martina drabbas av en chockreaktion över deras slutgiltiga avsked och Gustavs nya resonemangsförhållande: ”Jag trodde inte att det skulle gå lätt, jag förutsåg att jag kunde ångra mig. Men att det skulle bli så svårt – om jag hade vetat det skulle jag aldrig ha försökt.”⁹⁹ Hon inser först nu hur olycklig Gustav måste ha varit under deras förhållande och får panik. ”*Gustav*, utan honom är mitt liv meningslöst!”¹⁰⁰ Och således är rollerna ombytta. Martina blir helt plötslig villig att anpassa sig till det borgerliga familjelivet som Gustav erbjudit i sju år.¹⁰¹ ”[...] det är ju som en absurd pjäs där vi har

95 Ahlner, 2011, s 18

96 *Maken* s 444

97 *Maken* s 442

98 *Maken* s 463

99 *Maken* s 465

100 *Maken* s 465

101 *Maken* s 521

bytt roller, här står jag och säger hans repliker, och han svarar med det som var mina – det överväldigar mig med leda och jag vill inte vara med längre.”¹⁰²

Martina känner sig ensam och konstaterar: ”Det går inte att leva ogift i det här samhället, det upptäckte jag ju redan första gången vi skildes, hur har det kunnat falla mig ur minnet? De enda stabila relationerna som finns är familjeband, sånt som vänskap räknas inte. Giftn sig eller vara ensam, något tredje gives icke [...] jag vill ha en man att virka slipsar åt!”¹⁰³

Martinas ensamhet kopplar jag ihop med Lena Malmbergs text i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. Malmberg menar att Martina hamnar utanför de sociala ramar som hon bekämpat under åren med Gustav.¹⁰⁴ Konsekvensen av att hon ifrågasatt de traditionella samlevnadsalternativen blir ett utanförskap i samhället. De få tjejkompisarna som Martina har, förlorar hon när de gifter sig.¹⁰⁵ Malmberg menar att ett val av ett fritt kvinnoliv tycks vara omöjligt, eftersom det för med sig tvånget att ställa sig utanför de sociala ramarna.¹⁰⁶

I slutet av romanen får man reda på att Gustav väntar barn med sin nya kvinna. När Martinas väninna Cilla frågar: ”Menar du att du ångrar att ni skildes helt enkelt?” svarar Martina: ”Inte alls. Jag ångrar det inte alls, jag håller bara på att gräma livet ur mig.”¹⁰⁷

Sammanfattning och slutdiskussion

Syftet med min uppsats var att undersöka hur Martina ifrågasätter heteronormen och samtidigt stannar kvar inom dess ramar. Jag har visat med exempel från romanen hur Martina ifrågasätter heteronormen och kommit fram till att hon egentligen ifrågasätter den heterosexuella matrisen. Hon vill inte anpassa sig till de erotiska begär som finns i en heterosexuell relation och känner inget sexuellt begär alls, till någon man. Hon gör det i början med Gustav, men hennes idealförhållande är mer som ett vänskapligt och intellektuellt förhållande. Hon ifrågasätter också vad som krävs av henne som kvinna att ingå i en heterosexuell relation med alla dess förväntade ”regler”, vilket jag har försökt att redogöra för genom att visa parets skilda syner på den stora kärleken.

Med hjälp av Gayle Rubins sexuella värdehierarki har jag försökt visa hur Martina avviker från heteronormen genom avsaknaden av sexuella begär till Gustav. Eftersom att Martina trots allt befinner

102 *Maken* s 521

103 *Maken* s 497

104 Malmberg, 1997, s 297

105 *Maken* s 456 se även 485, 497

106 Malmberg, 1997, s 299

107 *Maken* s 477

sig i en ”önskvärd” heterosexuell relation men vägrar att upprätthålla de normativa kvinnliga genusidealen så avviker hon från heteronormen.

Min analys började med Martinas insikt om att hon inte vill bli ihop med någon eller ligga med någon. I slutet av romanen drabbas hon av ytterligare en insikt:

Jag tycks ha överdimensionerat, jag menar mer än genomsnittligt, behov av självbestämmande, suveränitet. I praktisk mening, av ungarlsvanor, och i andlig mening: till exempel detta att jag avskyr att representera något annat än mig själv eller att representeras av något annat, att jag inte vill förekomma tillsammans med någon som är ”min man” eller ”min vän”.

Det är ett absolut och omöjligt krav som man genast måste kompromissa med. Jag vill inte vara arbetslös, eller vänlös, eller manlös. Men hur ska man egentligen kunna ha vare sig arbete eller vänner på sådana villkor? Att ha man ska vi inte bara tala om.

”Du har ju valt att leva som ensamstående, vad klagar du på då?”

Nej, det är inte det jag har valt. Jag har bara valt bort alla samlevnadsalternativ som erbjudits mig. Kvar blev jag. Men jag har aldrig sagt att jag vill vara ensam.¹⁰⁸

Martina har valt bort alla samlevnadsalternativ som erbjudits henne. Det vill säga det heterosexuella förhållandet med rätt sorts begär. Hon vägrar att anpassa sig efter heteronormens krav på samlag och blir därför ensam. Att Gustav verkar uppfatta Martina som oresonlig är, enligt mig, att hon inte upprätthåller rätt sorts kvinnoideal. Hon har en kvinnokropp, är heterosexuell men har inget begär. Alltså är hon ingen godtagbar kvinna, enligt Judith Butlers heterosexuella matris.¹⁰⁹

Att Martina till slut blir ensam, är antagligen baserat på att hon väljer bort ett förhållande för att kunna få vara sig själv. Samtidigt som hon har reproducerat ett heteronormativt förhållande gång på gång och således blivit van att ingå i ett vi. Heteronormen har väckt ytterligare ett begär hos Martina, hon vill inte vara ensam resten av sitt liv längre.

Men varför håller inte förhållandet? Enligt mig för att de inte lyckas hitta en jämlik punkt för deras erotiska begär. Martina vill ha ett kamratliknande förhållande medan Gustav vill ha mer passion och till sist äktenskap. Gun-Britt Sundström om varför det inte håller: ”Martina tror på samliv, men hon tror inte på samliv baserat på romantiska föreställningar. Hon tror på kamratäktenskapet. Det är kombinationen romantisk förälskelse (Gustavs) och kamratäktenskap (Martina) som inte fungerar”.¹¹⁰

108 *Maken* s 529

109 Ambjörnsson, 2006, s 113

110 Stridsberg, 2004, s 10

Litteraturlista:

Böcker

- Ambjörnsson, Fanny**, *Vad är queer?*, Natur och kultur, Stockholm, 2006
- Björk, Nina**, *Under det rosa täcket: om kvinnlighetens vara och feministiska strategier*, [Ny utg.], Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2013
- Ehrenberg, Maria**, *Bland hondjävlar & bitterfittor: kvinnokamp i litteraturen*, BTJ förlag, Lund, 2013
- Hägg, Göran**, *Tjugoen moderna klassiker*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 1995
- Kjersén Edman, Lena**, *52 kvinnliga författare: från 1700-tal till 2000-tal*, BTJ förlag, Lund, 2007
- Malmberg, Lena**, *Nordisk kvinnolitteraturhistoria Bd 4*, Møller Jensen, Elisabeth (red.), Bra böcker AB, Höganäs, 1997
- Sundström, Gun-Britt**, *Maken: en förhållanderoman*, [Ny utg.], Bonnier, Stockholm, 2008
- Witt-Brattström, Ebba**, *Stå i bredd: 70-talets kvinnor, män och litteratur*, Norstedt, Stockholm, 2014

Artiklar

- Nilson, Petra**, 'Tuggummikärlekens moral: intervju med Gun-Britt Sundström om Maken', *BLM: Bonniers litterära magasin.*, 1994 (63:2), s. 10-15, 1994
- Stridsberg, Sara**, 'Maken & jag Sara Stridsberg om en älskad roman och kärlek bortom lyckliga slut', *Bang: feministisk kulturtidskrift.*, 2004:4, s. 8-12, 2004

Otryckta källor

- Ahlner, Thea**, 'Jamen jag då' heterosexualitet och tvåsamhet i Gun-Britt Sundströms *Maken*, kandidatuppsats Södertörns högskola, 2011. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:490182> hämtad 20151203 [elektronisk resurs]
- Rindborg, Birgitta, Von Sydow, Carin** *Samlevnadsproblematik, moral och stil i Gun-Britt Sundströms "Maken"*. Stockholm universitet. Blocksvenska, 1982